

Elsschot en de feitjes

Hans Renders' maandelijks
keuze uit de oogst aan
biografieën en
(auto)biografica. Dit keer: het
net van publiciteitsman
Willem Elsschot

Door Hans Renders

WILLEM ELSSCHOT

MYTHES BIJ HET LEVEN

EEN BIOGRAFIE

DOOR JAN VAN HATTEM

UITGEVERIJ HOUTEKIET, 567 P.,

€ 34,50

REVOLVER 2004/2

WILLEM ELSSCHOT

UITGEVER GERD SEGERS, 112 P.,

€ 8,-

Tot voor kort waren er een paar Elsschot fans die wel eens een boekje of een artikel over hun idool schreven en was er het *Verzamelde Werk* in één band. Ik ken geen verkoopcijfers daarvan, maar de reputatie van de in 1882 geboren Antwerpenaar was groot. Elsschot is samen met Nescio en Willem Frederik Hermans een van die auteurs die hoge ogen gooien bij menig literatuur liefhebber die geen tijd meer neemt om te lezen. Het zijn de schrijvers die ze nog kennen van de middelbare school. Sinds een jaar of tien zijn er drie biografen actief, verschijnen Elsschot-specials van literaire tijdschriften, is zijn correspondentie uitgegeven, zijn er wetenschappelijk verantwoorde edities en wordt hij zelfs in het buitenland geroemd.

Dat is allemaal verheugend voor de Elsschot-liefhebber, maar tegelijkertijd moet je wel erg into Elsschot zijn om het nog allemaal bij te kunnen houden. Het wachten is dus op de definitieve biografie die ons duidelijk zal maken waarom het particuliere leven van een reclameman die een paar aardige boeken schreef zo belangrijk is. Een van die drie biografen publiceerde vorig jaar een boek dat geen biografie is en de ander kondigt zijn boek wel steeds aan, maar houdt het voorlopig bij losse publicaties. Jan van Hattem, hij is de derde, presenteert zich in zijn deze week ver-

schenen biografie als de buitenstaander. Nadat hij zich in de Elsschot kunde begon te verdiepen, kwam hij er al gauw achter dat veel publicaties 'tegensprekelijk' waren en zelfs vol onwaarheden stonden. Dat is een hele troost voor wie dat allemaal niet gelezen heeft, maar Van Hattem kan er zich over opwinden. Hij wil nog wel toegeven dat Vic van de Reijt, een van die aspirantbiografen, enig nuttig werk verrichtte als medesamensteller van Elsschots correspondentie, maar verder heeft hij niet veel op met de Elsschot vorsers. Op bijna elke bladzijde van zijn toch al warrig geconstrueerde boek onderbreekt hij zijn eigen betoog om het commentaar van andere Elsschot-kenners erbij te halen. Op die manier heeft hij weliswaar de geschiedenis van de in zijn ogen dubieuze en 'tegensprekelijke' verhalen over Elsschot geschreven, zonder daar een overtuigend alternatief tegenover te zetten. Als argument voor deze merkwaardige werkwijze geeft hij een citaat van Elsschots dochter Ida de Ridder: 'Ik herinner het me zo, maar denk erom: het hoeft niet waar te zijn.' De biografie: 'Waar ik het zelf niet weet, geef ik de diverse versies.'

Elsschots eerste biografie, Frans Smits, was de achtermeef van de schrijver en Van Hattem toont aan dat diens boek uit 1942 klakkeloos weergeeft wat Elsschot hem verteld had, maar tegelijkertijd wordt Smits eindeloos geci-

'Ik ben een schurk, ik ben een hond'

teerd, ook klakkeloos. En wat vooral stoort, is de stoet van publicisten die met naam en toenaam voorbijtrekt en vervolgens door middel van een commentaartje van Van Hattem weer afgeserveerd wordt.

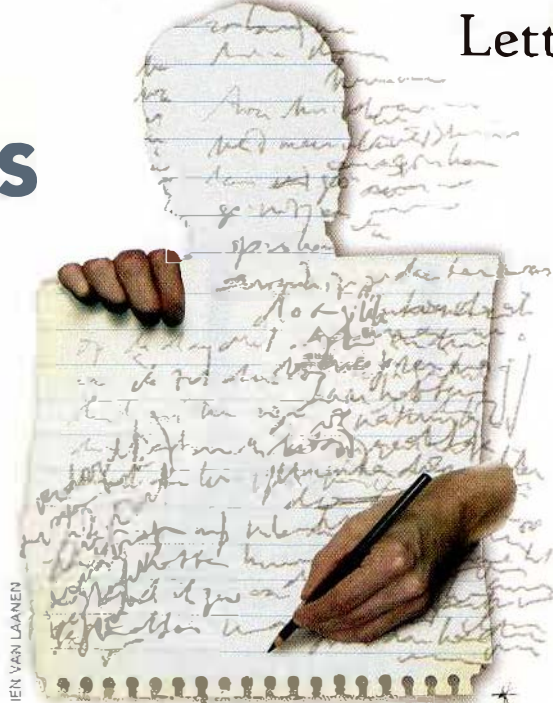
'Ik ben een schurk, ik ben een hond,' dichtte Elsschot, waarschijnlijk doelend op zijn gewiekste handelswijze als verkoper van advertenties voor zijn zelf uitgegeven protserige bedrijfsboeken en reclametijdschriften. Het is natuurlijk interessant voor een biografie om na te gaan in hoeverre die praktijken zijn terug te vinden in *Kaas*, *Lijmen* en andere

literaire teksten waarin lucht verkocht wordt. Ook is het goed te weten dat het pseudoniem Willem Elsschot is geïnspireerd op de naam van een bos nabij Herselt dat Helschot heette en dat Alfons de Ridder op die manier zelfs voor zijn kinderen twintig jaar lang verborgen wist te houden dat hij boeken publiceerde. Maar je hoopt toch dat een biograaf meer doet dan dit soort feitjes op elkaar stapelen. Van Hattem doet dit niet. Hij heeft alleen maar meer van die feitjes verzameld, zonder zich af te vragen wat daar boeiend aan is. Neem nu het veelbesproken gedicht dat Elsschot schreef over de collaborateur August Borns, die weigerde gratie aan te vragen en daarom ter dood gebracht werd. 'Goddank, gij hebt dat tuigmis prijzend genegeerd en noch uw dierbaar volk noch uwe naam onteerd.'

'Ik geloof dat er, als politiek gedicht, in de lage landen nooit iets beters is gemaakt,' schreef Elsschot zelf over 'Borns'. Van Hattem zet het hele verhaal op een rijtje en dan verwacht je dat hij er het definitieve woord overspreekt. In plaats daarvan verzandt hij in commentaar op commentaar. Het was toch logischer geweest om, zoals Wieneke 't Hoen wel doet in een Elsschot-nummer van het tijdschrift *Revolver*, Elsschots vermeende *Deutsfreundlichkeit* te verbinden met de ervaringen die hij had met de vertalingen van zijn werk in het Duits. Zo gedetailleerd als Van Hattem graag is, zo vaag toont hij zich als het gaat om Elsschots inkomsten tijdens de Tweede Wereldoorlog uit 'een Duitse anthologie'. Nergens durft de biograaf de grote

greep te maken. De vracht aan weetjes en feitjes moet zijn gebrek aan inlevingsvermogen compenseren. Van waar de grote angst van de biograaf een beetje te psychologiseren? Wie was Boorman, vraagt Van Hattem zich af. Maar wij willen nog steeds weten: wie was Elsschot? In plaats daarvan is uit den treure uitgezocht of de straat echt bestaan heeft waar Boorman gelopen heeft en debiteert de biograaf onzinnige beweringen als: 'De boeken van Elsschot, die naar eigen zeggen zijn leven weerspiegelden, werden niet gepubliceerd in de volgorde waarin de gebeurtenissen in werkelijkheid plaatsvonden.' Of: 'Ook ik sprak met een aantal vrouwen die een relatie hadden met Willem Elsschot. Hun verhalen overtuigden mij slechts van het feit dat deze relaties nauwelijks emotionele diepgang en zeker geen invloed op zijn werk hadden of op zijn functioneren in de familiekring.'

Een van de zeldzame keren dat Van Hattem op basis van feiten iets durft te beweren, namelijk over de rol die Jan Greshoff in het leven van Elsschot speelde, komt hij meteen met een interessant verhaal. Die rol is namelijk niet zo groot als vaak is verondersteld. In *Revolver* komt Sjoerd van Faassen min of meer maar beter gedocumenteerd tot dezelfde bevinding, zij het met een ander accent. Alles over Elsschot is uitgezocht en je krijgt de indruk dat de auteur en zijn familie er schik in hadden om steeds andere verhalen op te hangen waarmee toekomstige biografen in een net van 'tegensprekelijkheden' zouden vastlopen. Daar was hij als publiciteitsman tenslotte in getraind. **LN**

ILLEN VAN LAANEN